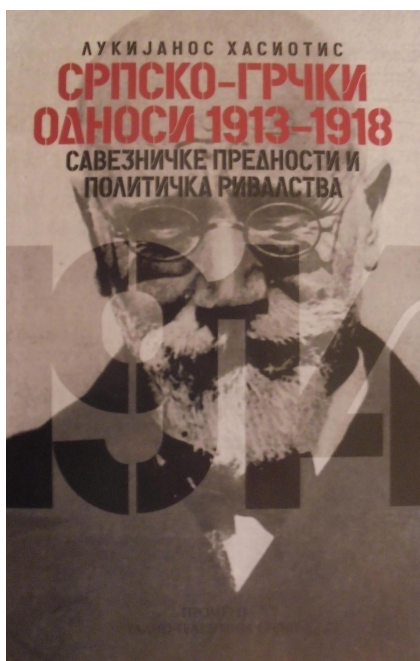

PRIKAZ KNJIGE „SRPSKO-GRČKI ODNOSI 1913–1918“

Nikola Tošić Malešević*
Ministarstvo odbrane Republike Srbije,
Univerzitet odbrane u Beogradu, *Vojno delo*.

Srpsko-grčki odnosi 1913–1918; Lukijanos Hasiotis;
Prometej, Javna medijska ustanova Radio-televizija
Srbije, Novi Sad – Beograd, 2017, 543 str.

U današnjem vremenu vlada uverenje da su Srbija i Grčka dve čvrste savezničke države, a da su srpski i grčki narod povezani neraskidivim i jakim prijateljskim vezama. To, u neku ruku, jeste tačno, međutim, ne treba gubiti iz vida da takav odnos, kroz istoriju, ali i u današnjem vremenu, ipak nije bio jednoznačan, već je u njemu bilo i nesporazuma i suprotstavljenih ciljeva ili, kako to kaže grčki istoričar Lukijanos Hasiotis, značajnih, iako ne i krupnih, političkih rivalstava. Jedan od najznačajnijih perioda srpsko-grčkih odnosa je svakako onaj od 1913. do 1918. godine, tj. od sklapanja srpsko-grčkog sporazuma protiv Bugarske, u Solunu 1. juna 1913, pa sve do završetka Prvog svetskog rata, kapitulacijom Nemačke, 11. novembra 1918. godine. Upravo da bi osvetlio taj period, pomenuti grčki istoričar, Lukijanos Hasiotis, docent na Katedri za

istoriju i arheologiju Aristotelovog univerziteta u Solunu, napisao je, još 2004. godine, knjigu pod nazivom *Srpsko-grčki odnosi 1913–1918. Savezničke prednosti i politička rivalstva*. Iako je, kako smo već naveli, knjiga napisana 2004. godine, ona sve do 2017. godine, nije bila prevedena na srpski jezik. Tek od te godine dostupna je i čitaocima u Republici Srbiji i Republici Srpskoj (BiH).

Mnogobrojni i različiti su izvori i literatura korišćeni prilikom pisanja ovog dela. Upotrebljeni su dokumenti iz mnogih arhiva, kao što su Istorijski arhiv Makedonije u Solunu, Arhiv Udruženja „Izdržljivost“ koji se takođe nalazi u Solunu,¹ Istorijski arhiv grčkog Ministarstva spoljnih poslova, Grčki književni i istorijski arhiv, Istorijski arhiv muzeja „Benaki“

*Autor je spoljni saradnik *Vojnog dela* i samostalni istraživač – master istoričar.

¹ Udruženje „Izdržljivost“ bilo je udruženje Grka u Solunu koji su bili poreklom iz Bitolja i njegove okoline u današnjoj Republici Makedoniji.

u Atini i dokumenti iz Vrhovne komande – Uprave grčke vojne istorije. Tu su i Arhiv Srbije i Vojni arhiv u Beogradu, zatim francuski arhivi Service Historique des Armées de Terre i Archives du Ministère des Affaires Etrangères u Parizu i, na kraju, britanski National Archives u Londonu. Takođe, tu su i zbornici objavljenih dokumenata kao, na primer, *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903–1914, knjiga VI, sveska 3* (priredio Kliment Džambazovski) i *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903–1914, tom 7, sveska 2* (priredili Vladimir Dedijer i Života Anić) i članci iz različitih novina (*Nea Alitija, Embros, Opinion, Estija, Patris*, itd.). Od literature, pomenućemo: Vasilis Gunaris, *Steam Over Macedonia 1870–1912: Socio-economic Change and the Railway Factor*; Evangelos Kofos, *Nationalism and Communism in Macedonia. Civil Conflict, Politics of Mutation, National Identity*; Milorad Ekmečić, *The Creation of Yugoslavia*; Janis Murelos, *L'intervention de la Grèce dans la Grande Guerre (1916–1917)*; Kiril Fals, *History of the Great War. Military Operations: Macedonia, From the Outbreak of War to the Spring of 1917*; Jorgos Kokinos, *Grčki ustavi i značaj građanina (1844–1927). Pokušaj istorijskog pregleda*; Vasilis Gunaris, *Na obali Dragora. Porodica, ekonomija i građansko društvo u Bitolju 1897–1911*; Miladin Milošević, *Srbija i Grčka 1914–1918. Iz istorije diplomatskih odnosa*; Jorgos Leonardidis, *Grčka u Prvom svetskom ratu 1917–1918*, i dr.

Na početku ove monografije nalaze se autorova posveta, registar slika i geografskih karata, spisak skraćenica, predgovor za srpsko izdanje knjige i uopšteni predgovor za knjigu. Nakon toga, sledi glavni tekst monografije, podeljen deset poglavlja. Prvo poglavlje, imenovano kao *Od nezavisnosti do savezništva*, ukratko opisuje srpsko-grčke odnose od početaka moderne istorije dva naroda (srpske od podizanja Prvog srpskog ustanka protiv Turaka 1804. godine i grčke od podizanja Grčkog ustanka protiv Osmanskog Carstva 1821. godine, pa sve do savezništva protiv Osmanlija u Prvom balkanskom ratu 1912–1913. godine. U drugom poglavlju, *Ugovor o savezu*, govori se o preduslovima i preliminarnim pregovorima između Srbije i Grčke radi sklapanja saveza protiv Bugarske, zbog nesporazuma koji su se sa pomenutom državom javili oko podele zauzetih teritorija još krajem Prvog balkanskog rata. U ovom poglavlju se potom govori o sklapanju srpsko-grčkog saveza protiv Bugarske u Solunu, 1. juna 1913. godine i njegovim uslovima, reaganjima stranih sila na njega, značaju pomenutog savezničkog ugovora i porazu Bugarske u Drugom balkanskom ratu 1913. godine. Treće poglavlje (*Kratak period mira, 1913–1914*) čitaocima daje na uvid oformljenje zajedničke srpsko-grčke granice,² nacрте za solunsku luku i slobodnu srpsku zonu u njoj,³ grčko-turskoj krizi oko ostrva u istočnom delu Egejskog mora, krajem 1913. i u prvoj polovini 1914. godine, i stavu Srbije po tom pitanju. *Diplomatska i politička dešavanja tokom prve godine rata* naslov je četvrtog poglavlja koje obrađuje teme kao što su početno držanje Grčke prema Srbiji pri izbijanju Prvog svetskog rata 28. jula 1914. godine, predlog rekonstrukcije balkanskog savezništva, situaciju na Balkanskom poluostrvu u jesen 1914, ponovljeni zahtev Srbije Grčkoj za vojnom pomoći u novembru 1914, kao i pokušajima Austro-Ugarske i Nemačke da sklope separadni mir sa Srbijom u decembru iste godine. Potom se obrađuje pad vlade Elefteriosa Venizelosa početkom 1915. (što je bio veliki udarac za Srbiju budući da je Venizelos

² To je današnja granica između Republike Makedonije i Republike Grčke.

³ Slobodna srpska zona u solunskoj luci predviđena je pominjanim srpsko-grčkim savezničkim ugovorom od 1. juna 1913. godine.

bio pristalica srpsko-grčkog saveza), politika grčke vlade na čelu sa Dimitriosom Gunarismom prema Srbiji i državama Antante (Francuska, Velika Britanija i Rusija), privremeni povratak na vlast Elefteriosa Venizelosa i njegov ponovni pad u jesen 1915. godine i grčka podrška Srbiji tokom 1914–1915. godine. Peto poglavlje, *Nacionalni raskol i kriza srpsko-grčkih odnosa*, odnosi se na politiku vlade Aleksandrosa Zaimisa, ofanzivu Centralnih sila (Nemačke, Austro-Ugarske i Bugarske) na Srbiju u jesen 1915, njen pad i povlačenje njene vojske, vlade, skupštine i dela civilnog stanovništva preko Crne Gore i Albanije, odbijanje Grčke da pomogne Srbiji tokom napada Centralnih sila u jesen 1915. i posledice svih pomenutih događaja po Grčku, zauzeće ostrva Krk od strane zemalja Antante sa ciljem da se tu odmaraju i oporavljaju srpski vojnici⁴ koji su se povukli preko Crne Gore i Albanije, prebacivanje srpske vojske u Egejsku Makedoniju, tj. na Solunski front posle oporavka na Krku i stav grčke vlade prema tome i procene srpske diplomatije prema grčkoj nacionalnoj krizi, tj. velikom raskolu između pristalica Elefteriosa Venizelosa koji je naginjao Antanti i grčkog kralja Konstantinosa I koji je bio orijentisan ka Centralnim silama. Ova kriza je, inače, razjedala Grčku i grčki narod u Prvom svetskom ratu i gotovo paralisala svaku inicijativu prema i povodom bilo čega, tako da je predstavljala veliko opterećenje za grčki narod i državu.

Poglavlje broj šest, *Solunska privremena vlada i Srbija*, predstavlja nam pokret Nacionalne odbrane na čelu sa venizelistima i uspostavljanje, od strane venizelista i uz podršku država Antante, Privremene vlade u Solunu na čelu sa Elefteriosom Venizelosom (budući da je vlada u Atini pod uticajem kralja Konstantinosa I bila pod uticajem Centralnih sila i pretila Antanti raznim teškoćama i neprijatnostima) u jesen 1916, odnose Privremene vlade sa Antantom i Srbijom, pritisak Antante na kralja Konstantinosa I i njegovu abdikaciju, te pad germanofilske vlade u Atini, dolazak na vlast kralja Aleksandrosa I (Konstantinosov sin) i pretvaranje, 14. juna 1917, Venizelosove Privremene vlade u legalnu vladu cele Grčke, odnos Srbije prema svim opisanim događajima, kao i pitanje premeštaja srpske vlade sa Krfa (koje, inače, nikada nije rešeno, tako da je srpska vlada ostala na Krku sve do povratka u Beograd, nakon njegovog oslobođenja, 1. novembra 1918. godine). Sedmo poglavlje (*Buđenje savezništva*) daje pregled prvih srpskih reaganja na povratak Venizelosa na vlast u celoj Grčkoj, zatim prikazuje objavljivanje tzv. „Bele knjige“⁵ od strane Venizelosove vlade, srpsko-grčku diplomatsku saradnju, krizu unutar srpskog političko-vojnog vrha (pitanje „Crne ruke“), ratna događanja na Solunskom frontu i njegov proboj u jesen 1918. godine, pregovore za Parisku mirovnu konferenciju i ujedinjenje Jugoslavije u jesen 1918, te odnos Grčke prema tom događaju.

Naredna poglavlja obrađuju specifične teme. Osmo poglavlje (*Srpska propaganda u Egejskoj Makedoniji*) prikazuje aspiracije Srbije na Makedoniju do Prvog svetskog rata, srpsku propagandnu delatnost prema Egejskoj Makedoniji u prvoj godini Prvog svetskog rata, područja srpskih intervencija i delovanja, proizvoljnosti na štetu lokalnog stanovništva, ulogu srpskog rukovodstva u pomenutoj propagandi, grčka reaganjima na nju,

⁴ Srpski civili koji su se povlačili sa vojskom uglavnom nisu bili prebačeni na Krk već u Francusku.

⁵ „Bela knjiga“ grčkog Ministarstva spoljnih poslova sadržala je integralni tekst srpsko-grčkog savezničkog ugovora od 1. juna 1913. godine, grčku diplomatsku prepisku iz tog perioda i, što je još značajnije, dokumente koji su dokazivali kontakt kralja Konstantinosa I i vlada koje su ga podržavale, sa Centralnim silama. kao i u predaji istočnog dela Egejske Makedonije Bugarskoj u toku 1916. godine što je opasno ugrozilo srpske i savezničke trupe na Solunskom frontu, kao i sam Solun.

politiku država Antante prema pitanju srpske propagande, srpsku propagandu po završetku Prvog svetskog rata i opšti zaključak o srpskoj propagandi u Egejskoj Makedoniji. Pretposlednje, deveto poglavlje, pod nazivom *Grčki činilac u Vardarskoj Makedoniji i politika Grčke* opisuje Vardarsku Makedoniju koja je pripala Srbiji nakon Balkanskih ratova (to je današnja Republika Makedonija), grčke zajednice na toj teritoriji od početka XX veka do završetka Balkanskih ratova 1913. godine, srpsku upravu u Vardarskoj Makedoniji i reagovanja lokalnog stanovništva na nju u periodu od 1913. do 1915. godine, Bitolj u periodu od 1915. do 1918. godine, grčku zajednicu u Bitolju nakon završetka Prvog svetskog rata, politiku Grčke prema Vardarskoj Makedoniji, grčku propagandu prema Vardarskoj Makedoniji, scenarije ustupanja delova Vardarske Makedonije Grčkoj, aspiracije Grčke prema Bitolju i devdelijsko-dojranskom trouglu od 1915. do 1918. godine, grčkoj propagandi prema Vardarskoj Makedoniji nakon Prvog svetskog rata i opšti zaključak o grčkoj propagandi u Vardarskoj Makedoniji. Poslednje, deseto poglavlje, *Pitanje državljanstva* govori o nastanku problema državljanstva u Egejskoj i Vardarskoj Makedoniji nakon Balkanskih ratova, političkim aspiracijama Srbije i Grčke po pitanju državljanstva, pitanju državljanstva tokom Prvog svetskog rata (1914 – 1918), dešavanjima i posledicama po pitanju državljanstva u prvim godinama nakon završetka Prvog svetskog rata i srpskoj zajednici u Solunu.

Ovaj rad Lukijanosa Hasiotisa na interesantan, pregledan i čitljiv način predstavlja srpsko-grčke odnose u periodu kada su oni, u najvećem broju slučajeva, postali ono što jesu danas – odnosi dve prijateljske i savezničke zemlje i naroda. Ipak, autor je u svom radu, pored onih dobrih, prikazao i one, ne baš tako lepe aspekte srpsko-grčkih odnosa. Ali, na kraju je zaključio da su, i pored svega, odnosi bili saveznički i davali obema državama i narodima značajne prednosti. Zbog svega navedenog je u naslovu svoje knjige i stavio deo naslova koji glasi *Savezničke prednosti i politička rivalstva*.

Posle glavnog teksta slede zaključak, prilozi (spisak starih i novih naziva gradova i sela Egejske Makedonije, tekst srpsko-grčkog savezničkog ugovora od 1. juna 1913. godine i tajni aneks pomenutog ugovora o podeli Albanije između Srbije i Grčke). Zatim slede registar imena, geografski registar, spisak korišćenih izvora i literature, biografije autora i prevodioca, sadržaj i katalogizacija u Biblioteci Matice srpske u Novom Sadu. Knjiga je solidno tehnički opremljena i sadrži određeni broj crno-belih fotografija, geografskih karata i fotografija istorijskih izvora. Objavili su je IK Prometej iz Novog Sada i Javna medijska ustanova Radio-televizija Srbije iz Beograda. Deo je edicije *Srbija 1914–1918* koju je pomoglo Ministarstvo kulture i informisanja Vlade Republike Srbije i Grad Novi Sad – Gradska uprava za kulturu. Knjiga je štampana u 500 primeraka, a izvršni izdavač je štamparija „Prometej“ iz Novog Sada.